

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Sprawozdanie z VII Ogólnopolskiego Forum Historyków Wojskowości (Wojskowych)

W dniach 17–18 września 2003 r. z inicjatywy Instytutu Historii Akademii Podlaskiej, przy wsparciu finansowym Siedleckiego Towarzystwa Naukowego, odbyło się w Siedlcach VII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości. Tematem obrad były źródła do historii wojskowej od czasów najdawniejszych do współczesnych oraz ukazanie roli archiwów w badaniach naukowych, zawierające się w podtytule forum *Źródła w badaniach historii wojskowości*.

Aktywizacja środowiska historyków z różnych ośrodków krajowych tak cywilnych, jak wojskowych, podsumowanie dorobku naukowego, (...) *analiza aktualnego stanu i perspektyw rozwoju historii wojskowej w poszczególnych środowiskach naukowych*¹ oraz wymiana poglądów w kwestiach organizacji nauki historycznowojskowej i dydaktyki historii wojskowej – takie cele przyświecały organizatorom forum.

Dziekan Wydziału Humanistycznego Akademii Podlaskiej prof. dr hab. Piotr Matusak powitał znaczne grono uczonych ze wszystkich uczelni zajmujących się historią wojskową. Przedstawił propozycję powołania ogólnopolskiego Stowarzyszenia Historyków Wojskowości, które nie byłoby konkurencją dla Polskiego Towarzystwa Historycznego czy Komitetu Nauk Humanistycznych PAN, a skupiając środowisko historyków wojskowych, wypełniałoby lukę w koordynacji badań po rozwiązaniu Wojskowym Instytucie Historycznym. Uczestnikom zaproponowano wypełnienie deklaracji członkowskiej nowo tworzonego stowarzyszenia.

W imieniu władz uczelni i społeczności akademickiej zebranych powitał prorektor Akademii Podlaskiej ds. nauki prof. dr hab. Edward Kospath-Pawłowski. W swym wystąpieniu podniósł m.in. kwestię źródeł jako „fundamentu” dla historyka, podkreślił, że akademia po raz pierwszy w tak szerokim gronie gości historyków wojskowych. Życzył wszystkim uczestnikom owocnych obrad, referentom satysfakcji z prezentowanych wyników badań, a uczestnikom zadowolenia z głoszonych referatów.

W dwudniowym forum uczestniczyło około 80 naukowców (zgłoszono 60 referatów²), archiwistów, nauczycieli historii oraz przedstawicieli instytucji państwowych i samorządowych.

17 września wygłoszono 14 referatów. Obradom przewodniczyli: profesorowie doktorzy habilitowani: Piotr Matusak, Edward Kospath-Pawłowski, Benon Miśkiewicz, Kazimierz Pindel, Andrzej Ajnenkiel i Marek Plewczyński.

¹ „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2003, nr 2, s. 295–298.

² Organizatorzy ze względu na napięty program obrad zrezygnowali z prezentacji swych wystąpień na rzecz gości i powiększenia czasu dyskusji.

Z referatem zatytułowanym „Wartość poznawcza źródeł historyka wojskowości” wystąpił prof. dr hab. Benon Miśkiewicz. Podkreślił, że wyodrębnienie specyfiki źródeł do dziejów wojskowych jest jak najbardziej uzasadnione. *Odtworzenie przeszłości militarnej – powiedział – historyk wojskowy opiera na wszelkich pozostałościach po psychofizycznej i społecznej działalności człowieka, które odbijają wśród wielu innych i jego działalność związaną z rozstrzyganiem konfliktów zbrojnych.* Omówił najistotniejsze zagadnienia z zakresu systematyki źródeł do historii wojskowej, wyróżniając źródła: bezpośrednie lub pośrednie, rozumiane jako wytwory pracy ludzkiej, wojska lub instytucji z nim związanych; pisane, kształtujące stosunki międzyludzkie w wojsku, a także dotyczące organizacji życia wojskowego, jak i wszelkie pozostałości myśli i sztuki wojennej; ikonograficzno-kartograficzne oraz związane z językoznawstwem i terminologią wojskową. *Historyk wojskowy dysponuje różnorodnymi źródłami; aby ustalić wartości poznawcze, powinien dokładnie poznać ich treść (...). Taka procedura chroni nas przed popełnieniem błędów interpretacyjnych, które mogłyby deformować odtwarzaną przeszłość –* stwierdził na zakończenie prof. Miśkiewicz.

Prof. dr hab. Andrzej Ajnenkiel swoje wystąpienie poświęcił roli Wojskowego Instytutu Historycznego w badaniach historii wojskowej. Autor podkreślił, iż powstały w lutym 1959 r. WIH (od 1997 w ramach Akademii Obrony Narodowej) był w powojennych dziejach badań historycznych niezwykle ważną instytucją. Jego losy wiązały się nierozłącznie z przemianami i reorganizacjami, które następowały w Wojsku Polskim. Ogromną rolę odegrał WIH w gromadzeniu źródeł archiwalnych, ikonograficznych, kartograficznych, nie do przecenienia były zbiory biblioteczne instytutu, edycja źródeł, upowszechnianie wyników badań (około 1000 publikacji). Był też kuźnią kadr naukowych tak wojskowych, jak cywilnych (150 doktoratów, 30 habilitacji oraz 30 przewodów profesorskich), wydawcą „Wojskowego Przeglądu Historycznego” oraz „Studiów i Materiałów do Historii Wojskowej”. Na uwagę zasługuje również udział WIH w pracach Międzynarodowej Komisji Wojskowej.

Temat poruszony przez prof. Ajnenkiela kontynuował płk rez. dr hab. Krzysztof Komorowski. Zaprezentował on powstałe w miejsce WIH Wojskowe Biuro Badań Historycznych. Omówił genezę powstania biura, jego możliwości badawcze, strukturę, koncepcję przyszłych badań i współpracy z ośrodkami naukowymi oraz koordynacji prac historycznowojskowych.

Płk dr hab. Janusz Zuziak mówił o źródłach do badań dziejów wojen i wojskowości polskiej w londyńskich zasobach archiwalnych Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego, Studium Polski Podziemnej oraz Instytutu Józefa Piłsudskiego. Instytucje te – podkreślił – gromadzą i zabezpieczają dokumenty świadczące o wysiłku zbrojnym Polski w czasie II wojny światowej i jej wkładzie w zwycięstwo nad Trzecią Rzeszą.

Tematem referatu prof. dr hab. Zbigniewa Pilarczyka był Internet jako źródło wiedzy historycznej. Autor poruszył takie kwestie jak: portale historyczne, publikacja wiedzy naukowej w Internecie, edycja źródeł historycznych oraz możliwość prezentacji badań historycznowojskowych.

Kolejnym referentem był dr Maciej Ferenc, którego wystąpienie dotyczyło źródeł w dydaktyce historii wojskowej. Przedstawił on ogólne uwagi dotyczące dydaktyki

źródeł wojskowych oraz omówił przygotowany w Zakładzie Historii Wojskowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu eksperymentalny program historii wojskowej.

Prof. dr hab. Czesław Grzelak omówił źródła rosyjskie do agresji sowieckiej na Polskę w 1939 r. oraz prace prowadzone przez polską Wojskową Komisję Archiwalną w Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym dotyczące agresji na kresy wschodnie II Rzeczypospolitej.

O bitwie pod Raclawicami w świetle źródeł mówił prof. dr hab. Bartłomiej Szyndler. Prezentując archiwalia dotyczące bitwy Kościuszki z Tormasowem, zwrócił uwagę na stopień wiarygodności i wzajemne relacje źródeł polskich i rosyjskich, które mogłyby zostać wykorzystane do rekonstrukcji bitwy. Jego zdaniem interesujące byłoby prześledzenie, w jakim stopniu ustalenia historyków wpłynęły na artystyczny wizerunek tego wydarzenia.

Prof. dr hab. Tadeusz Rawski w bardzo interesujący sposób przedstawił źródła do dziejów powstania kościuszkowskiego oraz koleje losów kancelarii wojskowych tego okresu. Ten referat ściśle związany był z wystąpieniem prof. Szyndlera.

Dr Tomasz Ciesielski poświęcił swój referat źródłom do dziejów wojskowości polskiej w okresie saskim i dobie Stanisława Poniatowskiego na przykładzie archiwum rodowego Jana Tarły, szefa regimentu łanowego.

Prof. dr hab. Mirosław Nagielski omówił źródła do wojny smoleńskiej Władysława IV i potopu szwedzkiego zgromadzonych w Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv w Wiedniu.

Dyskusja podczas forum skupiła się na problemach terminologii wojskowej, dostępności do archiwów wojskowych, edukacji społeczeństwa w zakresie historii wojskowej, cytowania źródeł, opracowania nowego podręcznika do historii wojskowej, koordynacji badań naukowych oraz wymiany informacji naukowych między ośrodkami. Poruszono także kwestie „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, likwidacji szkolnictwa wojskowego, inicjatywy powołania Stowarzyszenia Historyków Wojskowych (Wojskowości). Najwięcej emocji wywołała dyskusja dotycząca terminologii i poprawności określeń „historia wojskowa” i „historia wojskowości”, „historyk wojskowy” i „historyk wojskowości”. Wzięli w niej udział m.in.: prof. Mieczysław Wrzosek, prof. Waldemar Rezmer, prof. Lech Wyszczelski, dr hab. Krzysztof Komorowski, ppłk dr Zbigniew Matuszczyk oraz prof. Benon Miśkiewicz. Ten ostatni w bardzo kompetentny i przekonujący sposób przedstawił historyczne uwarunkowania przemawiające za terminem „historia wojskowa”.

Dyskutowano też nad powołaniem tymczasowych władz stowarzyszenia. Kwestią sporną była jedynie jego nazwa – zastanawiano się, czy ma ono skupiać historyków wojskowych, czy wojskowości. Prof. Matuszak zaproponował, by komitet programowy VII Ogólnopolskiego Forum Historyków Wojskowości, reprezentujący wszystkie ośrodki w kraju, przekształcił się w komitet założycielski³. Prof. dr hab. Marek Wagner z ramienia organizatorów zgłosił kandydatów do Tymczasowego Zarządu Głównego. Ponadto w trakcie dyskusji zgłoszono do składu zarządu mjr.

³ Akces zgłosiło 72 uczestników forum.

dr. Zdzisława Jagiełłę oraz prof. dr hab. Danutę Kisielewicz, która odmówiła jednak udziału w pracach zarządu⁴. Wszyscy jednogłośnie poparli ideę utworzenia stowarzyszenia i zaakceptowali Tymczasowy Zarząd Główny. W dyskusji zabrało głos 14 uczestników forum.

Po dyskusji dr Jerzy Izdebski omówił historię oraz znaczenie dla badań naukowych nad kampanią wrześniową 1939 r. przejętych przez Amerykanów oryginalnych niemieckich akt wojskowych, znanych w historiografii jako tzw. mikrofilmy aleksandryjskie.

Dr Zbigniew Wojciechowski przedstawił zasoby archiwalne zgromadzone przez Wojskowy Instytut Historyczny, a przejęte przez Wojskowe Biuro Badań Historycznych. Podkreślił, iż ta ogromna spuścizna archiwalna po WIH stanowi unikatowy warsztat dla historyka wojskowego.

Pierwszy dzień obrad zakończyło wystąpienie prof. dr hab. Tadeusza Dubickiego dotyczące źródeł do dziejów polskiej historii wojskowej w archiwach rumuńskich.

Drugiego dnia obrady otworzył prof. dr hab. Waldemar Rezmer, współprzewodniczył z ramienia organizatorów prof. dr hab. Henryk Hermann.

Prof. dr hab. Danuta Kisielewicz wygłosiła referat zatytułowany „Żołnierze polscy w niewoli w czasie II wojny światowej w pracach badawczych i popularyzatorskich Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu”. Przedstawiła też ciekawy dorobek naukowo-badawczy tej mało znanej placówki.

Kmdr mgr Waldemar Wójcik, szef Centralnego Archiwum Wojskowego, omówił zasady funkcjonowania wojskowej służby archiwalnej, przedstawił strukturę zasobów, możliwości korzystania z nich, statystykę kwerend, a także problemy finansowe i restrukturyzacyjne, z którymi boryka się archiwum.

Prof. dr hab. Norbert Kasperek przybliżył osiągnięcia i dorobek naukowy olsztyńskich historyków wojskowych, a mgr Anna Antał-Jaworska w imieniu dr. Mariusza Patelskiego i mgr. Marka Białokura przedstawiła opolskie środowisko uniwersyteckie.

Dr Jerzy Kajetanowicz w skrócie omówił kierunki badań nad historią Wojska Polskiego w latach 1945–1970. Podkreślił, iż prace w tej dziedzinie podejmowały takie instytucje jak: WIH, Akademia Sztabu Generalnego (od 1990 r. Akademia Obrony Narodowej), Wojskowa Akademia Polityczna, a także cywilne ośrodki naukowe.

Wiele nieznanymi informacjami, na temat źródeł archiwalnych zgromadzonych w Wojskowym Archiwum Państwowym w Moskwie, dotyczących zwalczania podziemia ukraińskiego w latach 1944–1948 przez radzieckie wojska wewnętrzne (m.in. NKWD) zaprezentował ppłk dr Zbigniew Palski.

Mgr Michał Bogacki w swym wystąpieniu starał się naświetlić zebrany materiał źródła archeologiczne w badaniach nad średniowieczną historią wojskową, szczególnie XII wieku. To właśnie znaleziska archeologiczne są tą kategorią źródeł, które przez nowe odkrycia stale wzbogacają naszą wiedzę. Zastosowanie wyników

⁴ Skład Tymczasowego Zarządu Głównego przedstawiamy w materiale pt. *Kolejny etap organizacji Stowarzyszenia Historyków Wojskowości* w niniejszym numerze „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, s. 256–257.

badań archeologicznych według autora uzupełnia wiedzę historycznowojсковą, może także stać się inspiracją do nowych ustaleń i przemyśleń badawczych.

Dr Andrzej Olejko przedstawił nieznaną historię zestrzelenia polskiego samolotu nad Słowacją we wrześniu 1939 r. oraz zaprezentował źródła ikonograficzne do historii 56 eskadry obserwacyjnej. Mgr Maciej Trąbski omówił pamiętniki gen. Józefa Dwernickiego jako źródło do historii powstania listopadowego. Dr Wiesław Łach przedstawił źródła dotyczące funkcjonowania Wojska Polskiego w Prusach Wschodnich w latach 1945–1956. Dr Halina Łach mówiła o prasie wojskowej jako źródle do badań nad działalnością wychowawczą i oświatową w Korpusie Ochrony Pogranicza.

Mgr Paweł Piotrowski, pracownik Instytutu Pamięci Narodowej, przedstawił formy pracy instytutu, dostępność do źródeł, a także w świetle dokumentów omówił powstawanie kompanii represyjnych w latach 1968, 1976 i 1981. Mgr Maciej Sobieraj, również z IPN, omówił źródła do dziejów wojskowych Lublina w latach 1864–1939.

Ograniczony czas pozwoli na wysłuchanie tylko części referatów zaplanowanych w programie forum; pozostałe zostały złożone do protokołu.

Obrady VII Ogólnopolskiego Forum Historyków Wojskowych podsumował prof. dr hab. Benon Miśkiewicz. Stwierdził on, iż poruszono podczas nich problemy dotyczące źródeł, przekazano informacje o stanie zasobów archiwalnych za granicą i w Polsce oraz zaprezentowano środowiska historyków wojskowych w całym kraju. Podkreślił, iż podjęto cenne inicjatywy, w tym powołania stowarzyszenia jednoczącego środowisko historyków wojskowych.

Zamykając forum, dyrektor Instytutu Historii Akademii Podlaskiej prof. dr hab. Marek Wagner podziękował uczestnikom za przybycie, referentom za ciekawe referaty, a dyskutantom za rzeczowe wypowiedzi.

Warto wspomnieć, iż obradom towarzyszyło wiele inicjatyw popularyzujących dorobek polskich historyków wojskowych. Biblioteka Instytutu Historii Akademii Podlaskiej przygotowała wystawę prac naukowych, stanowiącą przegląd dorobku wydawniczego siedleckich historyków wojskowych. Wystawiane były także książki o tematyce wojskowej wydane przez Wydawnictwo Adam Marszałek z Torunia, „Neriton” z Warszawy i Instytut Historii Akademii Podlaskiej. Pracownia Wydawnicza Instytutu Historii przygotowała dla uczestników forum bibliografię publikacji historyków wojskowych siedleckiego ośrodka naukowego⁵.

VII Forum można uznać za ważne wydarzenie dla środowiska naukowego historyków wojskowych, a także za wyróżnienie dla siedleckiej uczelni.

Kolejne, VIII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowych odbędzie się za dwa lata w gościnnych progach Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie.

Materiały prezentowane podczas obrad zostaną wydane nakładem Instytutu Historii Akademii Podlaskiej.

Dariusz Grzegorzuk

⁵ *Bibliografia publikacji historyków wojskowości Akademii Podlaskiej za lata 1991–2003*, oprac. Dariusz Grzegorzuk, Siedlce 2003.